

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัย เรื่อง กระบวนการเรียนรู้ของเยาวชนต่อวิธีการเปลี่ยนแปลงชุมชนเกษตรในชุมชนตำบลป่าสัก อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาหาแนวทางการสร้างกระบวนการเรียนรู้ของเยาวชนต่อวิธีการเปลี่ยนแปลงชุมชนเกษตรในชุมชนตำบลป่าสัก อีกทั้งเพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการสร้างกระบวนการเรียนรู้ของเยาวชนต่อวิธีการเปลี่ยนแปลงชุมชนเกษตรในชุมชนตำบลป่าสัก โดยที่ให้เยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยทุก ๆ ขั้นตอน ซึ่งมีกรอบแนวความคิดในการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ การกระตุ้นการมีส่วนร่วมกับเยาวชน โดยเน้นการร่วมคิด ร่วมวิเคราะห์ ร่วมหาแนวทางการแก้ไข พร้อมการสรุปบทเรียน ที่ผู้วิจัยได้ดำเนินงานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ขั้นตอนในการทำวิจัยเน้นการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้เยาวชนเกิดการเรียนรู้และการปฏิบัติควบคู่กันไป

ในการวิจัยครั้งนี้ได้ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มเยาวชน โดยได้กำหนดกรอบการวิจัยจากแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องแล้วจึงเข้าไปศึกษาในพื้นที่ โดยใช้วิธีประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยมีกิจกรรมต่าง ๆ เช่น กิจกรรมการจัดเวทีเยาวชน ล้อจูงรถไปแต่ละหมู่บ้าน การสนทนากลุ่ม เป็นต้น รวมไปถึงการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์บุคคลและกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้อง การติดตามพัฒนาการของการทำกิจกรรม เพื่อให้เห็นความเปลี่ยนแปลงหลาย ๆ ด้าน โดยได้ดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องตลอดระยะเวลา 1 ปี ซึ่งผู้วิจัยมีบทบาทหน้าที่ในการกระตุ้นประสานงาน เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ต่าง ๆ และเก็บรวบรวมข้อมูลให้ได้มากที่สุด เพื่อนำข้อมูลมาประมวลผล วิเคราะห์และสังเคราะห์ผลการวิจัยเชิงเนื้อหา ตามกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมของเยาวชนกับบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเยาวชนในชุมชนในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ของเยาวชนต่อวิธีการเปลี่ยนแปลงชุมชนเกษตรในชุมชนตำบลป่าสัก อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน ซึ่งผลการศึกษาศาสามารถสรุปและอภิปรายผลได้ดังนี้

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยสามารถสรุปผลการวิจัยได้เป็นประเด็นใหญ่ๆ 3 ประเด็นดังต่อไปนี้

1. การเปลี่ยนแปลงของชุมชน ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน
2. การสร้างกระบวนการเรียนรู้ของเยาวชนต่อวิถีการเปลี่ยนแปลงชุมชนเกษตรในชุมชนตำบลป่าสัก อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน
3. ปัจจัยที่มีผลต่อการสร้างกระบวนการเรียนรู้ของเยาวชนต่อวิถีการเปลี่ยนแปลงชุมชนเกษตรในชุมชนตำบลป่าสัก อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน

1. การเปลี่ยนแปลงของชุมชน ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

ในอดีตตำบลป่าสักมีความอุดมสมบูรณ์ทำให้คนในชุมชนมีวิถีการผลิตเพื่อบริโภคในครัวเรือนเป็นหลัก เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2520 เป็นต้นมา กระแสการผลิตแบบทุนนิยมได้เข้ามาในชุมชน สมาชิกในชุมชนเริ่มทำการผลิตเพื่อตอบสนองต่อความต้องการตลาดภายนอกมากขึ้น มีการจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมในจังหวัดลำพูน ได้รับผลกระทบจากการขยายตัวของเมือง และการขยายโรงงานอุตสาหกรรมมายังตำบลป่าสัก คือ เครื่อสหพัฒน์ ชุมชนสูญเสียที่ดินทำกินให้กับนายทุน และเกิดบ้านจัดสรรขึ้นในชุมชน จึงทำให้ประชากรในท้องถิ่นซึ่งมีอาชีพดั้งเดิมทำเกษตรเปลี่ยนอาชีพมารับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรมแทน ทราบได้จากจำนวนข้อมูลการใช้พื้นที่ของตำบลป่าสัก

ในปี พ.ศ. 2530 เป็นต้นมา นับเป็นช่วงการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของคนในชุมชนอันเนื่องมาจากมีนายทุนเข้ามาซื้อที่ดินอย่างแพร่หลาย เมื่อที่ดินมีราคาแพงชาวบ้านหลายครอบครัวที่มีที่นา ที่สวน ต่างขายที่ดินทำกินดังกล่าว จึงทำให้กลุ่มทำอาชีพเกษตรกรรมไม่มีที่ดินทำกิน หรือที่มีไม่เพียงพอหากต้องการทำการเกษตรจึงขอเช่าจากนายทุนในราคาที่สูง จึงเป็นปัจจัยให้ชาวบ้านละทิ้งอาชีพทางการเกษตรไปสู่อาชีพรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรม และเข้าสู่ภาคการบริการ จึงทำให้โครงสร้างทางครอบครัวเริ่มเปลี่ยนแปลงไป ทุกคนในบ้านต่างมีภาระและบทบาทหน้าที่ต้องรับผิดชอบของตนเองทำให้ความสำคัญในครอบครัว ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ลดความสำคัญลง

2. การสร้างกระบวนการเรียนรู้ของเยาวชนต่อวิธีการเปลี่ยนแปลงชุมชนเกษตรในชุมชนตำบลป่าสัก อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน

ในการศึกษาการสร้างกระบวนการเรียนรู้ของเยาวชนต่อวิธีการเปลี่ยนแปลงชุมชนเกษตรในชุมชนตำบลป่าสัก อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน สามารถสรุปแนวทางการสร้างกระบวนการเรียนรู้ของเยาวชนตามวิธีการดำเนินงาน ดังนี้

2.1 การทำความเข้าใจกับผู้นำชุมชนในการทำงานวิจัย

การทำความเข้าใจกับชุมชนถือว่าเป็นสิ่งสำคัญ ผู้วิจัยได้สื่อสารกับชุมชนที่เข้าไปศึกษาโดยผ่านทางผู้นำชุมชน ผู้นำหมู่บ้าน ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน โดยผ่านการประชาสัมพันธ์ใช้เสียงตามสายภายในหมู่บ้าน ซึ่งผู้วิจัยได้เข้าไปแนะนำตัวขอความอนุเคราะห์ ทำความเข้าใจและขอความร่วมมือในการมาศึกษาวิจัยในเรื่องกระบวนการเรียนรู้ของเยาวชนต่อวิธีการเปลี่ยนแปลงชุมชน โดยชี้แจงวัตถุประสงค์ ทำความเข้าใจในการดำเนินการวิจัย ให้กับผู้นำชุมชนเพื่อให้ผู้นำชุมชนเป็นคนกลางในการประชาสัมพันธ์ให้กับผู้ปกครอง กลุ่มผู้ใหญ่ที่ทำงานเกี่ยวข้องกับเยาวชน รวมไปถึงผู้คนในชุมชนได้รับทราบ แต่อย่างไรก็ตาม การทำความเข้าใจกับชุมชนที่ผู้วิจัยเข้าไปศึกษานั้น นอกจากจะเป็นผู้นำชุมชนที่เป็นทางการแล้ว ยังมีผู้นำชุมชนอย่างไม่เป็นทางการที่สามารถจะเป็นตัวกลางในการสื่อสารกับคนในชุมชน เช่น เจ้าอาวาสวัด บุคคลที่ชุมชนให้ความนับถือ เช่น ครู อาจารย์ ประธานกลุ่มหรือองค์กรต่าง ๆ หัวหน้าป๊อก (หัวหน้าประจำในแต่ละซอยในชุมชน) และแม้กระทั่งตัวเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรม ก็เป็นสื่อกลางในการประสานงานต่าง ๆ และเป็นสื่อกลางในการสื่อสารทำความเข้าใจกับคนในชุมชน และบุคคลที่จำเป็นที่สุดที่จะต้องขอความร่วมมือในการทำความเข้าใจ คือ ผู้ปกครอง เพราะความเข้าใจของผู้ปกครองจะเป็นปัจจัยที่มีผลต่อการเข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้ของเยาวชน

2.2 การค้นหาแกนนำเยาวชนเข้าร่วมเป็นทีมวิจัยและเยาวชนที่สนใจเข้าร่วมกิจกรรมศึกษาการเปลี่ยนแปลงของชุมชน

การค้นหาเยาวชนเพื่อเข้าร่วมเป็นทีมวิจัยในการศึกษาการสร้างกระบวนการเรียนรู้ของเยาวชนต่อวิธีการเปลี่ยนแปลงชุมชนเกษตรในชุมชนตำบลป่าสัก อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน นั้นผู้วิจัยได้ใช้กระบวนการต่าง ๆ ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

กระบวนการเด็กดิ่งเด็ก

เนื่องจากผู้วิจัยได้อาศัยการที่ได้เข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน โดยผ่านโครงการวิจัย เรื่อง “กระบวนการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติลำน้ำแม่สานอย่างมีส่วนร่วม” ในพื้นที่ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ซึ่งได้รับการสนับสนุนทุนวิจัย จากสำนักกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) โดยการนำของพระมหานิเวศน์ พ่อหลวงอุทิศย์ พิงคะสัน และแม่หลวงภักจินดา ลังกาฟ้า ภายใต้โครงการวิจัยเรื่องนี้ทำให้เกิดการ ขยายผลจนได้เกิดโครงการค่ายคืนธรรมชาติสู่ลุ่มน้ำสาน ที่จัดขึ้น ณ วัดเสาหิน ตำบลศรีบัวบาน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน และโครงการค่ายพัฒนาศักยภาพผู้นำเยาวชนลำน้ำสาน จัดขึ้น ณ ศูนย์อนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าเชิงดอยสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ได้ทำความรู้จักกับเยาวชนในพื้นที่ เพราะฉะนั้นการลงพื้นที่ในการดำเนินกิจกรรมตามโครงการของผู้วิจัยจึงยึดที่ตัวเยาวชนเป็นหลัก โดยใช้แกนนำเยาวชนที่เคยทำกิจกรรมด้วยกัน มาเป็นตัวกลางในการประสานงานกับ เยาวชนในหมู่บ้าน อาศัยวิธีการเด็กดิ่งเด็กด้วยตนเอง ซึ่งจะ เป็นเพื่อนที่อยู่หมู่บ้าน เพื่อนที่อยู่ใน โรงเรียนเดียวกัน หรือเครือญาติ กระบวนการนี้เป็น กระบวนการที่สามารถค้นหาที่มวิจัยได้มากกว่ากระบวนการอื่น ๆ

กระบวนการทบทวนตัวเอง

เมื่อผู้วิจัยได้พบกับเยาวชนที่มีความสนใจเข้าร่วมทีมวิจัย ผู้วิจัยได้ใช้กิจกรรม ทบทวนตัวเอง ซึ่งมีเป็นการตั้งคำถามหลักให้กับเยาวชนเก็บไปคิดเป็นการบ้าน โดยมีโจทย์ต่อไปนี้

- ท่านรู้จักตัวเองมากน้อยเพียงใด (จุดอ่อน จุดแข็ง)
- ท่านรู้จักชุมชนที่อาศัยอยู่มากน้อยเพียงใด
- ชุมชนของท่านมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้าง

ซึ่งกิจกรรมทบทวนตัวเองนี้ จะสามารถจะช่วยให้เยาวชนสามารถวิเคราะห์ตัวเอง วิเคราะห์ชุมชน และวิเคราะห์ถึงสถานการณ์ของวิถีการเปลี่ยนแปลงในชุมชนได้ เพราะ กิจกรรมนี้จะกลายเป็น โจทย์ที่เยาวชนจะต้องกลับไปซักถามผู้ปกครองหรือผู้รู้ที่บ้าน หรือในชุมชนถึงประวัติความเป็นมา รวมไปถึงการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ของชุมชน เหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านทำให้ เยาวชนกับผู้ปกครองมีเรื่องที่จะแลกเปลี่ยนกันภายในครอบครัวมากขึ้น และกิจกรรมทบทวนตัวเองยังกลายเป็นเครื่องมือในการที่จะดึงให้เยาวชนให้เข้ามาร่วมทำกิจกรรมในครั้งต่อไปเพราะว่า เยาวชนมีหน้าที่จะต้องเอาการบ้านที่ได้รับมอบหมายไปมาส่งให้กับผู้วิจัยในการนัดหมายครั้งต่อไป

กระบวนการ “นักข่าวตัวน้อย”

ปัจจุบันนี้สื่อ นับเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการสื่อสาร และผู้คนที่ให้ความสนใจ โดยเฉพาะวิทยุชุมชนที่เป็นสื่อกลางมีอยู่ในชุมชน ผู้วิจัยได้อาศัยสื่อในการประชาสัมพันธ์การดำเนินงานตามขั้นตอนต่าง ๆ นำเสนอข้อมูลที่รวบรวมได้มาจากชุมชน ย้อนกลับคืนสู่ชุมชน โดยเยาวชนในชุมชนเองและสื่อยังเป็นสิ่งกระตุ้นให้เยาวชนมีการตื่นตัวในการรวมกลุ่มและยังเป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้รูปแบบหนึ่งให้กับเยาวชน จึงได้เกิดการจัดกิจกรรม “นักข่าวตัวน้อย” โดยการจัด “อบรมนักจัดรายการวิทยุการรุ่นเยาว์” เพื่อให้เยาวชนสามารถเป็นผู้จัดรายการวิทยุชุมชนได้ และเปิดโอกาสให้เยาวชนได้แสดงความรู้ความสามารถให้กับคนในชุมชนได้รับทราบ ซึ่งมีช่วงรายการที่ชื่อว่า “เยาวชนศึกษา” เวลา 18.00 – 19.00 น. ที่วิทยุชุมชนคนเมืองห้วยป่า FM 90.25 MHZ ณ อาคารเอนกประสงค์บ้านวัดสันป่าสัก หมู่ที่ 6 อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

2.3 การจัดกิจกรรมเพื่อให้เยาวชนเรียนรู้การเปลี่ยนแปลงชุมชนโดยจัดเวทีสัญจร

การจัดกิจกรรมเวทีสัญจรเป็นการดำเนินงานวิจัยทั้งขั้นตอนการทำความเข้าใจกับชุมชน การค้นหาทีมวิจัยเยาวชน และเป็นการรวบรวมเยาวชนในพื้นที่เป้าหมายทั้ง 5 หมู่บ้าน ซึ่งเป็นกิจกรรมที่จะทำให้เยาวชนจากทั้ง 5 หมู่บ้านได้พบปะและทำความรู้จักกัน เยาวชนในพื้นที่ได้เรียนรู้ถึงวิธีการเปลี่ยนแปลงของชุมชน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน อีกทั้งได้แสดงออกถึงความสามารถของตนเองให้ผู้ปกครอง และคนในพื้นที่หมู่บ้านได้รับทราบ และเป็นกิจกรรมที่ให้เยาวชนได้ตระหนักรู้ถึงความสำคัญและคุณค่าของชุมชนที่ตนเองอาศัยอยู่ โดย

- การฝึกฝนจัดประชุมสัญจรแต่ละหมู่บ้าน
- การพูดคุยกับผู้เฒ่าผู้แก่เพื่อเรียนรู้การเปลี่ยนแปลงของชุมชนในเวทีแต่ละหมู่บ้าน

2.4 การประมวลการเรียนรู้ของเยาวชนต่อวิธีการเปลี่ยนแปลงของชุมชนเกษตร

ในการประมวลการเรียนรู้ของเยาวชนต่อวิธีการเปลี่ยนแปลงของชุมชนเกษตร พบว่า เป็นประเด็นที่กว้างและสลับซับซ้อน มีความหลากหลาย ตามลักษณะบุคคล กลุ่ม สิ่งแวดล้อม และสิ่งที่มีกระทบ การเปลี่ยนแปลงจากสิ่งหนึ่งไปสู่อีกสิ่งหนึ่ง บางครั้งใช้เวลายาวนาน และมีภาวะปัจจัยต่างๆ ที่มีกระทบมากมาย ในที่นี้ผู้วิจัยเสนอข้อมูลเพียงข้อมูลที่ผู้วิจัยและทีมวิจัยเยาวชนสามารถหามาได้เป็นข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์แยกแยะ ซึ่งสามารถประมวลและสรุปผลการเปลี่ยนแปลงชุมชนตำบลป่าสัก ได้เป็นหัวข้อที่สำคัญ ได้แก่

- วิธีการเปลี่ยนแปลงลักษณะทางกายภาพ
- วิธีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ

- วิธีการเปลี่ยนแปลงด้านสังคม
- วิธีการเปลี่ยนแปลงด้านการเมือง
- วิธีการเปลี่ยนแปลงด้านประเพณี และวัฒนธรรม
- วิธีการเปลี่ยนแปลงด้านความเชื่อ
- วิธีการเปลี่ยนแปลงด้านการศึกษา

2.5 การสรุปทเรียนกระบวนการเรียนรู้ของเยาวชนและตัวบ่งชี้พัฒนาการจากแผนภูมิที่ 2 สามารถสรุปผลกระบวนการเรียนรู้ของเยาวชน ดังต่อไปนี้

1. ค้นหาทิมวิจัย
2. ประมวลและวิเคราะห์ปัญหาของชุมชน (เวทีสัญจร)
3. เกิดความตระหนักในผลของปัญหาที่มีต่อชุมชน
4. การมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา
5. ดำเนินการเก็บรวบรวมและสำรวจข้อมูลของปัญหา
6. นำข้อมูลที่ได้มาดำเนินการวิเคราะห์และตั้งเคราะห์
7. วางแผนกำหนดแนวทางในการดำเนินการแก้ไขปัญหา
8. ดำเนินการแก้ไขปัญหาตามแผนที่วางไว้
9. สรุปผลการดำเนินการแก้ไขปัญหาระหว่างดำเนินกิจกรรมและหลังดำเนินกิจกรรม
10. รายงานผลที่ได้ให้ชุมชนรับทราบ

3. การวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการเรียนรู้ของเยาวชนต่อวิธีการเปลี่ยนแปลงชุมชนเกษตรในชุมชนตำบลป่าสัก อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน

ปัจจัยที่มีผลต่อการสร้างกระบวนการเรียนรู้ของเยาวชนต่อวิธีการเปลี่ยนแปลงชุมชนเกษตรในชุมชนตำบลป่าสัก คือ

1. ทุนวิจัย การศึกษาวิจัยเรื่อง กระบวนการเรียนรู้ของเยาวชนต่อวิธีการเปลี่ยนแปลงชุมชนเกษตรในชุมชนตำบลป่าสัก อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย สำนักงานภาค (สกว.ภาค) เป็นจำนวนเงิน 160,000 บาท

2. นักวิจัย การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้ใช้กระบวนการการมีส่วนร่วมทั้งผู้วิจัย ทีมวิจัย เยาวชน รวมทั้งบุคคลที่เกี่ยวข้องในชุมชน ได้ทำงานร่วมกันในทุกขั้นตอน โดยผู้วิจัยจะทำหน้าที่

กระตุ้นให้เกิดการแสดงความคิดเห็นร่วมกันในที่ประชุม โดยการตั้งคำถาม และเสนอความคิดเห็นได้ รวมทั้งประสานงานกับส่วนต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ของเยาวชนในชุมชนขึ้น

3. ผู้นำที่มีความตระหนักถึงความสำคัญของการเรียนรู้เยาวชน

- 3.1 การให้ความร่วมมือของผู้นำชุมชน
- 3.2 การให้การสนับสนุนของผู้ปกครอง
- 3.3 การให้การสนับสนุนจากคนในชุมชน

4. เยาวชนที่ร่วมเป็นทีมวิจัย และที่เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้การเปลี่ยนแปลงของชุมชน

- 4.1 ตัวเยาวชน
- 4.2 ความสามารถและบทบาทของผู้นำกลุ่ม
- 4.3 เยาวชนได้ตระหนักรู้ถึงความสำคัญและคุณค่าของชุมชน
- 4.4 ความสัมพันธ์ของสมาชิกภายในกลุ่ม
- 4.5 ทีมวิจัยเยาวชน

5. การฝึกหัดจัดเวทีสัญจรในแต่ละหมู่บ้าน การออกแบบเวทีการเรียนรู้ในแต่ละหมู่บ้าน ในเวทีการเรียนรู้ของแต่ละหมู่บ้านนั้น จะมีการเปลี่ยนแปลงให้เกิดความเหมาะสมในการดำเนินกิจกรรมในแต่ละชุมชน โดยจะมีการประชุมเพื่อกำหนดวันจัดเวทีในแต่ละหมู่บ้าน มีการวางแผนในการดำเนินกิจกรรม ซึ่งจะมีการกำหนดหน้าที่ของแกนนำเยาวชน ตั้งแต่การเตรียมการดำเนินกิจกรรม

6. ข้อมูลเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของชุมชนที่รวบรวมจากเวทีสัญจร ซึ่งเยาวชนถูกใช้ประกอบการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ต่อเนื่อง

6.1 ความเชี่ยวชาญและหลากหลายของวิทยากร การสืบค้นข้อมูลในเวทีการเรียนรู้ของแต่ละหมู่บ้าน สิ่ง que เรียนรู้ได้นั้นก็จะขึ้นอยู่กับความเชี่ยวชาญหรืออาชีพของปราชญ์ชุมชนว่า ท่านมีความรู้ในเรื่องใดที่มาก ท่านก็จะเล่าให้ฟังในส่วนนี้มากกว่าส่วนอื่นๆ ซึ่งทำให้ในแต่ละเวทีการเรียนรู้เยาวชนก็จะได้รับความรู้และความสนใจที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละหมู่บ้าน

6.2 ความสนใจของเยาวชน ในการสืบค้นข้อมูลของชุมชนในอดีตนั้น ความสนใจในเรื่องที่แตกต่างกันของเยาวชน ทำให้เกิดหัวข้อหรือประเด็นในการซักถามที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละชุมชน

6.3 สถานการณ์ในชุมชน ในขณะที่ดำเนินกิจกรรมเวทีสัญจรการเรียนรู้ สถานการณ์หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านขณะนั้น เป็นอีกสิ่งที่กำหนดหัวข้อหรือประเด็นในการเรียนรู้ที่เยาวชนให้ความสนใจ

อภิปรายผลการศึกษา

จากการศึกษาวิจัยสามารถอภิปรายได้โดยใช้กรอบแนวคิดในการวิจัยได้ ดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงของชุมชน

จากการศึกษาเรื่องกระบวนการเรียนรู้ของเยาวชน โดยใช้เนื้อหาสาระในด้านการเปลี่ยนแปลงวิถีของชุมชนเข้ามาเป็นเครื่องมือในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับเยาวชนนั้น ทีมวิจัยได้เริ่มเข้าสู่การเรียนรู้การเปลี่ยนแปลงชุมชน จัดกระบวนการผ่านกิจกรรมต่าง ๆ เช่น กิจกรรมทบทวนตัวเอง เพื่อรู้จักวิเคราะห์ตัวเอง วิเคราะห์ชุมชน รวมทั้งวิเคราะห์ถึงการวิถีเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในตำบลป่าสัก กิจกรรมเวทีสัญจร เป็นต้น กิจกรรมเหล่านี้สามารถทำให้มองเห็นถึงสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงที่เกิดในตำบลป่าสัก ดังที่ได้กล่าวไว้ใน ขั้นตอนของบริบทชุมชนกับการเปลี่ยนแปลงว่า ในอดีตตำบลป่าสักมีความอุดมสมบูรณ์ทำให้คนในชุมชนมีวิถีการผลิตเพื่อบริโภคในครัวเรือนเป็นหลัก ต่อมา กระแสการผลิตแบบทุนนิยมได้เข้ามาในชุมชน สมาชิกในชุมชนเริ่มทำการผลิตเพื่อตอบสนองต่อความต้องการตลาดภายนอกมากขึ้น มีการจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมในจังหวัดลำพูน ตำบลป่าสักได้รับผลกระทบจากการขยายตัวของเมืองและโรงงานอุตสาหกรรม ชุมชนสูญเสียที่ดินทำกินให้กับนายทุน ดังกล่าว จึงทำให้กลุ่มทำอาชีพเกษตรกรรมไม่มีที่ดินทำกิน หรือที่มีไม่เพียงพอหากต้องการทำการเกษตรจึงขอเช่าจากนายทุนในราคาที่สูง จึงเป็นปัจจัยให้ชาวบ้านละทิ้งอาชีพทางการเกษตรไปสู่อาชีพรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรม และเข้าสู่ภาคการบริการ จึงทำให้โครงสร้างทางครอบครัวเริ่มเปลี่ยนแปลงไป ทุกคนในบ้านต่างมีภาระและบทบาทหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบของตนเองทำให้ความสำคัญในครอบครัว ความสัมพันธ์ทางเครือญาติลดความสำคัญลง ซึ่งสอดคล้องกับสัญญา (2530) กล่าวถึงแนวคิดของทฤษฎีวิวัฒนาการการเปลี่ยนแปลงทางสังคมว่า ชุมชนจะเปลี่ยนแปลงสภาพจากความเรียบง่ายไปสู่สภาพที่ซับซ้อน และปรับตัวจากชุมชนชนบทกลายเป็นชุมชนเมือง ซึ่งการเปลี่ยนแปลงชุมชนนี้เน้นการเปลี่ยนแปลงของการจัดการทางสังคม แสดงความแตกต่างทางสังคม ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่มีการช่วยเหลือร่วมมือกัน มีการพึ่งพาอาศัยกัน มีความผูกพันทางจิตใจ มีข้อตกลงที่เป็นธรรมชาติ ไม่เป็นทางการ เมื่อชุมชนมีขนาดใหญ่ขึ้นและซับซ้อนมากขึ้นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล จะเปลี่ยนเป็นแบบที่มีลักษณะการติดต่อกันอย่างเป็นทางการ มีการควบคุมที่เป็นบรรทัดฐานทางสังคม

จากการเปลี่ยนแปลงของชุมชนทำให้เกิดผลกระทบซึ่งเป็นปัจจัยต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีของเยาวชนในตำบลป่าสัก ผนวกเข้าด้วยกันเป็นกระบวนการ การเปลี่ยนแปลงอย่างหนึ่งมักส่งผลถึงการเปลี่ยนแปลงอีกอย่างหนึ่งอยู่เสมอ ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมองเห็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในวิถีของเยาวชนในชุมชน ในลักษณะต่าง ๆ คือ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากพฤติกรรมการเล่นแบบ การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตที่เกิดจากการปรับตัว และการเปลี่ยนแปลงวิถี

ชีวิต จากพฤติกรรมทางเพศ เป็นต้น ซึ่งพฤติกรรมเหล่านี้จะเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสของสังคม ค่านิยม และความเชื่อในสังคมในชุมชนที่เยาวชนอาศัยอยู่ ซึ่งสุพัตรา (2541) กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงทางด้านความเชื่อ มีตัวแทนอยู่ 6 กลุ่ม คือ

1. ครอบครัว จัดว่าเป็นสถาบันพื้นฐานของสังคมในการให้การอบรมบ่มนิสัยและพัฒนา พฤติกรรมของเด็กเป็นอย่างดี ซึ่งการอบรมของครอบครัวทำได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น ทางตรงเป็นการบอกสอนตรง ๆ ว่าอะไรดี หรือควรหรือไม่ควร ส่วนการอบรมทางอ้อมอาจเป็นการเลียนแบบหรือรับไปโดยไม่รู้สึกตัว

2. กลุ่มเพื่อน เป็นกลุ่มที่มีอิทธิพลต่อทัศนคติของวัยรุ่นเป็นอย่างมาก เพราะเด็กในวัยนี้มีความต้องการที่จะได้รับการยอมรับจากกลุ่มเพื่อนที่ตนเองเข้าร่วมอยู่ด้วย อาจมีการเลียนแบบท่าทาง พฤติกรรมหรือเครื่องแต่งกายที่บ่งบอกว่าเป็นพวกเดียวกัน

3. โรงเรียน เป็นเสมือนบ้านหลังที่สองของเด็ก และมีอิทธิพลอย่างมากในการพัฒนา บุคลิกภาพรองจากครอบครัว แต่ในปัจจุบันเด็กสมัยใหม่จะใช้เวลายาวนานในโรงเรียนในการ เรียนรู้ความคิดและแนววิชาการต่างๆ เพื่อความก้าวหน้าของชีวิต เนื่องจากเด็กต้องศึกษาเล่าเรียน หลายปีในแต่ละระดับ ทำให้เด็กได้รับคุณค่าและความรู้บางอย่างทั้งแบบรู้ตัวและไม่รู้ตัว

4. กลุ่มอาชีพ ในสังคมมีกลุ่มอาชีพที่แตกต่างกัน และแต่ละกลุ่มก็มีคุณลักษณะที่เฉพาะ แตกต่างกันไป การขัดเกลาจึงอาจจะยากกว่าเด็ก เพราะส่วนมากเป็นผู้ใหญ่ ซึ่งแต่ละคนมีความคิด ความเห็นเป็นแบบฉบับของตนเองอยู่ในใจแล้ว

5. ตัวแทนทางศาสนา ได้แก่ วัดวาอาราม พระ นักบวช ผู้สอนศาสนา

6. สื่อมวลชน เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ภาพยนตร์ เป็นต้น ซึ่งทำให้เกิดการขัด เกลาทางสังคมในด้านต่าง ๆ ตั้งแต่ ความคิด ความเชื่อ แบบของความประพฤติอิทธิพลของ สื่อมวลชนจะมีมากน้อยเพียงไรขึ้นอยู่กับแต่ละบุคคลว่าได้รับการอบรมเลี้ยงดูให้มีเหตุผล เจตคติ ต่อสิ่งที่ตนได้รับแตกต่างกันไป

2. ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงชุมชนต่อเยาวชน

มัวร์ (Moore อ้างในศิริลักษณ์, 2534) ได้สรุปผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงไว้ 3 ด้าน ดังนี้

1. ผลกระทบที่มีต่อการจัดองค์กรทางเศรษฐกิจ ระบบการผลิตจะเปลี่ยนจากการผลิตเพื่อ บริโภคเป็นการผลิตตามกลไกการตลาด สัดส่วนของประชากรภาคเกษตรกรรมจะลดลง มีความ ต้องการแรงงานฝีมือ เปลี่ยนสัดส่วนคนงานระดับต่าง ๆ ต้องการบุคลากรด้านวิชาชีพมากขึ้น มีการโยกย้ายมากขึ้นและบ่อยขึ้น มีการจำแนกบทบาทและความรับผิดชอบของแรงงานแต่ละสาขา

ชัดเจนขึ้นเพื่อการลงทุน ส่งเสริมการตลาดควบคู่ไปกับการขยายการผลิต และต้องมีการพึ่งพาอย่างใกล้ชิดในระหว่างแต่ละสาขา

2. ผลกระทบต่อโครงสร้างของประชากรและนิเวศวิทยา อัตราการเกิดและอัตราการตายลดลง มีการเพิ่มการควบคุมประชากรและการขยายตัวของเมืองใหญ่

3. ผลกระทบต่อโครงสร้างสังคม โครงสร้างของครอบครัวจะเปลี่ยนไปมีลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น การตัดสินใจในการแต่งงานเป็นตัวของตัวเองมากขึ้น บทบาทของสตรีมีการเปลี่ยนแปลงไป มีการติดต่อระหว่างวัฒนธรรมมากขึ้นการเปลี่ยนแปลงและการยึดเหนี่ยวทางสังคมให้ความสำคัญแก่การศึกษามากขึ้น การเพิ่มบทบาทของสื่อมวลชนในการรู้หนังสือและวัฒนธรรมเป็นมาตรฐาน การรวมตัวเป็นสมาคมและชมรม การใช้เหตุผลในการนับถือศาสนา การเปลี่ยนแปลงระบบการให้รางวัล และ โครงสร้างรายได้ ปรับปรุงประสิทธิภาพของระบบการเมืองและการจัดการ

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้ศึกษาได้ใช้แนวคิดและทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงชุมชนในการทำความเข้าใจเกี่ยวกับการวิถีการเปลี่ยนแปลงของชุมชนเกษตรในตำบลป่าสัก ซึ่งสัมพันธ์กับระบบการผลิต ระบบความเชื่อ ระบบการอยู่ร่วมกันกับคนอื่นและร่วมกับชุมชน เมื่อระบบต่าง ๆ ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมด้วยภายใต้ปัจจัยต่าง ๆ ที่เข้ามาในชุมชนที่มีการเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา ซึ่งจะได้นำมาเป็นข้อมูลที่ใช้ในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับเยาวชนต่อไป

ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของเยาวชนในตำบลป่าสัก

การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของเยาวชนในชุมชนตำบลป่าสัก เกิดการเปลี่ยนแปลงจากปัจจัยในหลาย ๆ ด้าน ผสมผสานเข้าด้วยกันเป็นกระบวนการ การเปลี่ยนแปลงอย่างหนึ่งมักส่งผลถึงการเปลี่ยนแปลงอีกอย่างหนึ่งอยู่เสมอ ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมองเห็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในวิถีของเยาวชนในชุมชน ในลักษณะต่าง ๆ คือ

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากพฤติกรรมกรรมการเลียนแบบ

พฤติกรรมกรรมการเลียนแบบของเยาวชนเกิดจากค่านิยมของสังคมที่มีค่านิยมบริโภคนิยม การตามกระแสสังคม ทั้งสังคมนอบข้างและสังคมภายนอกที่เยาวชนได้เข้าไปสัมผัสและการใช้ชีวิตร่วมในสังคมนั้น ๆ และนำมาปฏิบัติและถ่ายทอดสู่คนอื่น ๆ โดยที่เยาวชนต่างไม่ได้ตั้งใจก็ตาม การบริโภคนิยมตามกระแสสังคมก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลง ดังจะเห็นจากพฤติกรรมกรรมการเลียนแบบตามกระแสสังคมตะวันตกในเรื่องอุปโภคและการบริโภค เช่น การแต่งกาย การบริโภค

ของบุคคล ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่มีความสามารถช่วยเหลือกันและกันได้ ในเรื่องค่านิยมทางสังคมซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่มีความถูกต้อง ไม่มีบรรทัดฐานไว้ระเบียบแบบแผน

การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต จากพฤติกรรมทางเพศ

ทางด้านพฤติกรรมทางเพศนั้นเยาวชนเรียนรู้ในการอยู่ร่วมกันในสังคม จากตัวอย่างปัญหาประสบการณ์ในชีวิตประจำวันส่งผลต่อการแสดงออกทางพฤติกรรมทางเพศที่เปลี่ยนแปลงไป ในอดีตนั้นพฤติกรรมของการเรียกร้องแสวงหาสิ่งตอบแทนสนองทางอารมณ์มีอยู่อย่างจำกัด ในเวลาต่อมา สังคมไทยเริ่มปรับเปลี่ยนการรับวัฒนธรรมต่างชาติ มาเป็นแนวปฏิบัติ สังคมเริ่มเปิดกว้างมากขึ้น ความเป็นอิสระทางวัฒนธรรมเพิ่มสูงขึ้น วัฒนธรรมเริ่มเสื่อมถอย ส่งผลถึงการแสดงออกทางพฤติกรรมที่เสื่อมถอยตาม สังคมยุคใหม่เป็นสังคมพุ่มเฟือย แม้กระทั่งความพุ่มเฟือยในการแสวงหาสิ่งตอบแทนทางอารมณ์ทั้งในรูปแบบของนันทนาการ การแสดงออกทางอารมณ์ความรู้สึก การแสดงออกทางการเข้าสังคม เช่น รูปแบบการแต่งกาย การแสดงบทบาทในสังคม รูปแบบการมีเพศสัมพันธ์ รูปแบบการพบปะสังสรรค์ ซึ่งรวมถึงการแสดงออกทางพฤติกรรม เช่น การแสดงพฤติกรรมเบี่ยงเบน ทั้งเบี่ยงเบนทางเพศ ทางสังคมของเยาวชน

3. แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ (Learning Processes)

จากการศึกษา พบว่า กระบวนการเรียนรู้ของเยาวชนต่อวิถีการเปลี่ยนแปลงชุมชนเกษตรในชุมชนตำบลป่าสัก อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน มีการประยุกต์การเรียนรู้จากแหล่งที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ของมนุษย์ทั้ง 3 แหล่ง ซึ่งฟิลิปป์ คูมส์ (อ้างใน อุ่นตา, 2523) ได้กล่าวว่า

1.1. การศึกษาแบบธรรมชาติวิสัย เป็นการเรียนรู้เป็นธรรมชาติที่สุด เรียกว่า เป็นการเรียนรู้แบบสัญชาตญาณ หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่บุคคลได้รับสะสม ความรู้ ทักษะ เจตคติ ความเข้าใจจากประสบการณ์ในชีวิตประจำวันและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ครอบครัว การทำงาน การเล่น การศึกษาแบบนี้ไม่มีการจัดระบบและไม่มีแบบแผนตายตัว

1.2. การศึกษาในระบบโรงเรียน หมายถึง การศึกษาที่มีสถาบันการศึกษารับผิดชอบจัดระบบการศึกษาโดยตรง เช่น โรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัย เป็นการเรียนรู้โดยจัดระบบการแบ่งของอายุนักเรียน กำหนดพื้นฐานความรู้จากการจัดชั้นตอน เป็นระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา อุดมศึกษา มีการได้วุฒิปัตรี ประกาศนียบัตร ปริญญาแก่ผู้สำเร็จ การวัดและประเมินผล ผู้ที่ถูกคัดเลือกให้ผ่านจะทำให้ผ่านจะทำเป็นระบบมีมาตรฐานเดียวกัน

1.3. การศึกษานอกระบบโรงเรียน หมายถึง การศึกษาที่จัดขึ้นโดยสถาบันและหน่วยงานต่าง ๆ ในสังคมนอกเหนือไปจากสถาบันการศึกษา เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นนอกระบบ

โรงเรียนอาจดำเนินการ โดยแยกเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของกิจกรรมใหญ่ ๆ ของสถาบันหรือสถาบันที่จัดกิจกรรมนั้น ๆ ขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะตอบสนองความต้องการและความสนใจทางการศึกษาของผู้เรียน

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่ากระบวนการเรียนรู้ของเยาวชน ได้นำแหล่งการเรียนรู้ทั้ง 3 แหล่งข้างต้นเพื่อให้เกิดเป็นกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่ม กล่าวคือ เป็นการเรียนรู้เพื่อตัวเองในกระบวนการทบทวนตัวเอง เรียนรู้เพื่อสิ่งนอกตัวที่สัมพันธ์กับตัวเองทั้งใกล้และไกล ในการศึกษา การเปลี่ยนแปลงวิถีของชุมชน และเรียนรู้เพื่อปฏิสัมพันธ์ระหว่างตนกับสิ่งที่เกี่ยวข้องกันและกันเพื่อการดำรงชีวิต ในกระบวนการศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชน ในกระบวนการ “การจัดเวทีสัญจร” เป็นต้น โดยธรรมชาติของมนุษย์โดยทั่วไป มักเรียนรู้เมื่ออยู่ท่ามกลางสิ่งแวดล้อมที่ตนเองมีปฏิสัมพันธ์ โดยจะมีกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นนี้ ก็ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ของมนุษย์เอง ถ้าเคยมีประสบการณ์ในการเรียนรู้เรื่องนั้นมาก่อน ก็จะทำให้มีความสามารถในการตีความและการปรับตัวให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้ในชีวิตได้ดีขึ้น ซึ่งแนวคิดดังกล่าวนี้มีความสัมพันธ์กับผลการวิเคราะห์และประมวลลักษณะกระบวนการเรียนรู้ของบุคคลที่มีลักษณะเป็นกระบวนการเรียนรู้เกิดขึ้นตามธรรมชาติของมนุษย์

จากแนวทางการสร้างกระบวนการเรียนรู้ของเยาวชนโดยการอาศัยเรื่องราว การเปลี่ยนแปลงวิถีของชุมชนมาเป็นเครื่องมือในการสร้างเรียนรู้ของเยาวชนในตำบลป่าสักนั้น ทำให้เกิดกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับวิถีการเปลี่ยนแปลงของชุมชน ซึ่งเป็นเรื่องใกล้ตัวแต่บางครั้งก็อยู่ใกล้จนมองข้ามไป ดังที่ นันทวัติ (2542) กล่าวว่า การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่มนุษย์เปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ความรู้ ทักษะ ความเชื่อ เจตคติ ให้สอดคล้องเหมาะสมกับสถานการณ์ที่เป็นอยู่ หรือจะเป็นในอนาคตเพื่อให้บรรลุผลสำเร็จ โดยเฉพาะในโลกปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ไม่ว่าจะเป็นสภาพสังคม เทคโนโลยี องค์กรความรู้ เศรษฐกิจ การเมือง และการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่เกิดขึ้น ย่อมแสดงได้ว่ามีการเรียนรู้เกิดขึ้นแล้ว สิ่งที่เกิดขึ้นระหว่างกระบวนการเปลี่ยนแปลงนั้นจึงเรียกว่า “กระบวนการเรียนรู้” ดังที่กล่าวว่า “ไม่มีใครเรียนจบ” และการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นได้หลายวิธี

การสร้างกระบวนการเรียนรู้ของเยาวชนต่อวิถีการเปลี่ยนแปลงชุมชนเกษตร เป็นการศึกษาวิจัยที่ใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยความร่วมมือของนักวิจัยที่เป็นคนนอกพื้นที่และทีมวิจัยเยาวชนซึ่งเป็นคนในพื้นที่ตำบลป่าสัก โดยเยาวชนเหล่านี้ได้เข้าร่วมกันในการทำงานตั้งแต่การวางแผนการดำเนินกิจกรรม การสรุปประสบการณ์ที่เกิดขึ้นจากการจัดกิจกรรมต่าง ๆ การวางแผนการจัดหาทีมวิจัยเยาวชน การวางแผนจัดเวทีสัญจร การเก็บข้อมูลการเปลี่ยนแปลงของตำบลป่าสัก และการประชาสัมพันธ์ โดยเยาวชนในพื้นที่ตำบลป่าสัก โดยอาศัย

รูปแบบการจัดเวทีพูดคุย การจัดการประชุมที่มวิชัยเขาวง และจัดการอบรม ซึ่งกิจกรรมทั้งหมดนั้นจะนำไปสู่แนวทางการสร้างกระบวนการเรียนรู้ของเยาวชนต่อวิธีการเปลี่ยนแปลงชุมชนเกษตรในชุมชนตำบลป่าสัก และกิจกรรมต่างๆ ได้จัดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับปาริชาติ และคณะ (2542) อ้างถึงคณะกรรมการสตรี โครงการพัฒนาศึกษาเพื่อชุมชน ซึ่งเห็นได้ว่ากระบวนการเรียนรู้ เป็นการเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง ทั้งในการพยายามแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตจริง หรือเกี่ยวข้องกับการทำมาหากิน หรือสภาพความเป็นอยู่ กิจกรรมที่ดำเนินอยู่นั้นเป็นไปเพื่อตอบสนองต่อการแก้ปัญหาและสอดคล้องกับแบบแผนการผลิตของชุมชน จึงเป็นพลังขับเคลื่อนให้เกิดพลวัตของการเรียนรู้ เมื่อได้พูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น วิเคราะห์ปัญหา หาแนวทางแก้ไข เมื่อได้แนวทางมาแล้ว สมาชิกนำกลับไปลงมือปฏิบัติแล้วกลับมาทบทวน วิเคราะห์ร่วมกันเพื่อสรุปบทเรียน และหาแนวทางการแก้ไขต่อไปอีก กระบวนการที่เกิดขึ้นซ้ำ ๆ นี้ เท่ากับเป็นการยกระดับสติปัญญาของสมาชิกในกลุ่ม และผลพวงจากการเรียนรู้จากปัญหาจริงดังกล่าว ยังช่วยแก้ไขปัญหาด้านพัฒนาคุณภาพชีวิต อันเป็นผลที่คนในชุมชนสามารถเห็นเป็นรูปธรรม

นอกจากนั้น ชูเกียรติ (2534) ได้ศึกษาเรื่อง ระบบการเรียนรู้ในท้องถิ่นชนบทภาคเหนือ พบว่า ระบบการเรียนรู้สืบเนื่องมาจากโครงสร้าง ปัจจัย ทรัพยากร เงื่อนไข และสถานการณ์ที่ทำให้ต้องเรียนรู้ มีรูปแบบและวิธีการที่ใช้ในการเรียนรู้ของคนในท้องถิ่น ตลอดจนการปฏิสัมพันธ์ระหว่างระบบการเรียนรู้และการอบรมจากภายนอกชุมชน โดยมีการถ่ายทอดความรู้ผ่านทางครอบครัว วัด โรงเรียน ตลอดจนศูนย์กลางการเรียนรู้อื่น ๆ ในท้องถิ่นด้วย โดยระบบการเรียนรู้ในท้องถิ่นที่สำคัญเริ่มถ่ายทอดกันในครอบครัว ด้วยการใช้อุปกรณ์ที่มีอยู่ในชุมชน กระบวนการถ่ายทอดความรู้หรือประสบการณ์ในเรื่องนั้น ๆ ผู้เรียน คือ ลูกหลานหรือเครือญาติที่มีแรงจูงใจจากตัวอย่างความสำเร็จในอาชีพของคนรุ่นก่อน การถ่ายทอดความรู้ในครอบครัวจะเกิดตลอดเวลา ผู้ที่เรียนชำนาญแล้วจะกลายเป็นผู้สอนคนในรุ่นหลัง ๆ ต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ จากกระบวนการเรียนรู้ของเยาวชนต่อวิธีการเปลี่ยนแปลงชุมชนเกษตร โดยผ่านกระบวนการ “การจัดเวทีสัญจร” ซึ่งเป็นมีวัตถุประสงค์เพื่อเยาวชนในพื้นที่ได้เรียนรู้ถึงประวัติศาสตร์ชุมชน วิธีการเปลี่ยนแปลงของชุมชน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน อีกทั้งยังให้เยาวชนได้ตระหนักรู้ถึงความสำคัญและคุณค่าของชุมชนที่ตนเองอาศัยอยู่ เวทีสัญจรนี้ กระบวนการการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ ของคนจาก 2 รุ่น คือ ผู้เฒ่าผู้แก่ ปราชญ์ชุมชน กับลูกหลานเยาวชนในชุมชน เป็นการถ่ายทอดความรู้จากคนรุ่นก่อน สู่คนรุ่นหลัง โดยคนในครอบครัวและคนในชุมชน

โดยสรุปแล้ว กระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มเยาวชนตำบลป่าสัก คล้ายคลึงกับที่ รัชนิวรรณ (2549) ได้อธิบายถึงลักษณะสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มเยาวชนบ้านสันคะยอม ซึ่งได้สรุปไว้ดังนี้

กระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มเยาวชนบ้านสันคะยอมประกอบด้วยขั้นตอนการเรียนรู้ 7 ขั้นตอนด้วยกัน คือ

1. ประมวลความต้องการและปัญหาของกลุ่ม
2. ระดมความคิดหาแนวทางแก้ไขปัญหา
3. จัดทำแผนปฏิบัติการ
4. ดำเนินงานตามแผนปฏิบัติการ
5. สรุปผลการดำเนินงาน
6. สรุปบทเรียนผลการเรียนรู้
7. ปรับปรุงการดำเนินการของกิจกรรมต่อไป

โดย กระบวนการเรียนรู้ของเยาวชนบ้านสันคะยอมนั้น คือ การพัฒนาศักยภาพและความสามารถของตนเองตลอดเวลาให้เป็นเยาวชนที่มีคุณภาพ ทำให้เยาวชนได้เรียนรู้จากลักษณะการเรียนรู้ที่เกิดจากกระบวนการกลุ่ม เป็นการเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง เป็นการถ่ายทอดค่านิยมด้านการทำกิจกรรมของหมู่บ้านจากรุ่นสู่รุ่น การเรียนรู้จากปัญหาในชีวิตจริง การเรียนรู้และการทำงานร่วมกันเป็นเครือข่าย

จากแนวคิดข้างต้น สามารถสรุปแนวทางการสร้างกระบวนการเรียนรู้ของเยาวชนต่อวิถีการเปลี่ยนแปลงชุมชน ได้ดังนี้

เริ่มจากทีมวิจัย ได้เข้าร่วมในกระบวนการเรียนรู้ โดยผ่านการเรียนรู้เรื่องราวของวิถีการเปลี่ยนแปลงชุมชน ซึ่งเป็นเครื่องมือเพื่อให้เกิดกระบวนการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ขึ้น เมื่อเยาวชนได้เรียนรู้ในเรื่องการเปลี่ยนแปลงวิถีของชุมชนผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมต่าง ๆ เช่น การจัดเวทีสัญจร เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ของชุมชน เป็นต้น ทำให้เยาวชนได้รู้จักชุมชนของตนเอง เกิดความตระหนักถึงคุณค่าของชุมชน เมื่อได้ทราบถึงปัญหาที่เกิดขึ้น เป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับชุมชน และทำความเดือดร้อนกับชุมชน เยาวชนก็จะเกิดจิตสำนึกที่**รักบ้านเกิด**ที่มองปัญหาของชุมชนเป็นส่วนหนึ่งที่ตนเองจะต้องเข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา เกิดความอยากแก้ไข แต่ในการแก้ไขปัญหานั้น เยาวชนจะต้องรวบรวมกลุ่มคนที่มีความตระหนักร่วมกัน มาช่วยในการวางแผน รวบรวมข้อมูล และตรวจสอบข้อมูล ว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นนั้นมีสาเหตุมาจากอะไร และเคยมีใครแก้ปัญหานี้ได้บ้าง จากนั้นก็นำข้อมูลมาวิเคราะห์แยกแยะดูว่า ปัญหานั้นเกี่ยวข้องกับและสัมพันธ์กับ คน องค์กร สิ่งแวดล้อม หรือสถานการณ์อะไรบ้าง ซึ่งการคิด วิเคราะห์ วางแผน จุดนี้เป็นกระบวนการให้เยาวชนได้พึ่งพาตนเอง โดยการคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น โดยผู้วิจัยเป็นเพียงปัจจัยภายนอกที่กระตุ้นให้เกิดการแสดงความคิดเห็นร่วมกันเท่านั้น เมื่อสำรวจและวิเคราะห์แล้วจะเริ่มพบแนวทางการแก้ไข ซึ่งอาจจะมีหลายแนวทางด้วยกัน จากนั้นทีมวิจัยก็จะช่วยกันคิดวิเคราะห์ว่าแนวทาง

ใดเหมาะสม และสามารถแก้ไขปัญหาคือครอบคลุมมากที่สุด แล้วจึงลงมือแก้ไขปัญหา โดยมีการสรุปผลการดำเนินงานเป็นช่วง ๆ และพร้อมที่จะปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น จากนั้นก็จะนำผลที่ได้มาสรุปอีกครั้งหนึ่ง และนำข้อสรุปที่ได้รายงาน หรือประชาสัมพันธ์ให้กับชุมชนได้รับรู้ต่อไป ดังที่กล่าวไว้ในแผนภูมิที่ 1 แสดงกระบวนการเรียนรู้ของทีมวิจัย

4. การปรับตัวของชุมชนและเยาวชน

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยจึงได้ใช้แนวคิดและทฤษฎีการปรับตัวในการทำความเข้าใจเกี่ยวกับการปรับตัวของเยาวชน โดยมีปัจจัยต่าง ๆ เข้ามาเป็นกลไกในการปรับตัว เพื่อหาแนวทางช่วยให้เยาวชนสามารถปรับตัวได้อย่างเหมาะสมและเท่าทันกับสถานการณ์ของชุมชนที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา และเพื่ออธิบายปรากฏการณ์และทำความเข้าใจเยาวชนกับการปรับตัวของชุมชนในตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

เนื่องจาก การศึกษาวิจัย เรื่องกระบวนการเรียนรู้ของเยาวชนต่อวิธีการเปลี่ยนแปลงชุมชนเกษตรในชุมชนตำบลป่าสักนั้น เป็นการเน้นการศึกษากลุ่มเป้าหมายที่เน้นการทำงานกับกลุ่มเยาวชนเป็นหลัก เพื่อที่จะศึกษาแนวทางการสร้างกระบวนการเรียนรู้ ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงมีความสนใจกลุ่มเยาวชนใน 5 หมู่บ้าน ของตำบลป่าสัก ที่ชุมชนเกษตรกำลังเปลี่ยนแปลงไป เพราะวว่าโรงเรียนนิคมอุตสาหกรรมลำพูน ได้จัดตั้งขึ้น เพื่อให้พวกเขาได้เรียนรู้ความเป็นมาของชุมชนที่ตนอาศัยอยู่ทั้ง ด้านวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรม ภูมิปัญญาต่าง ๆ ตลอดจน เพื่อให้เห็นการเปลี่ยนแปลงของชุมชนในอดีตและปัจจุบัน เพื่อให้พวกเขาได้ศึกษา ได้ทบทวนตัวเอง เก็บข้อมูลของตัวเอง ได้เรียนรู้ ได้รู้จักตนเองมากขึ้น รู้ว่าปัจจุบันมีวิถีชีวิตอย่างไร การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและชุมชนนั้น มีผลกระทบที่เกิดขึ้นกับตัวพวกเขาอย่างไร เพื่อที่สามารถปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสมยิ่งขึ้น และหาแนวทางแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นได้ในปัจจุบันต่อไป

จึงเกิดคำถามขึ้นกับผู้วิจัยว่า เมื่อวิธีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นกับชุมชน เยาวชนที่อยู่ในชุมชนนั้นได้มีการปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงได้อย่างไร และเมื่อได้เข้ามาเรียนรู้การเปลี่ยนแปลงชุมชนแล้ว เยาวชนจะสามารถนำกระบวนการเรียนรู้ที่ได้นำไปประยุกต์ใช้ในการปรับตัวหรือปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงนี้ได้อย่างไร ซึ่ง ควินน์ (Quinn อ้างในกรรณิการ์, 2546) กล่าวถึง กระบวนการในการปรับตัวว่า อาศัยการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในตัวบุคคลและการเปลี่ยนแปลงภายนอก การเปลี่ยนแปลงด้านทัศนคติ อารมณ์ ความรู้สึก แรงจูงใจ ของบุคคลเป็นการปรับตัวภายใน ซึ่งเกิดขึ้นก่อน แล้วจึงส่งผลให้คนเราแสดงพฤติกรรมออกมา เช่น การแสดงบทบาทใหม่ การมีสัมพันธภาพใหม่ เป็นต้น ซึ่งเป็นการปรับตัวภายนอก

จากการผลการศึกษาริบทชุมชนตำบลป่าสักกับการเปลี่ยนแปลง ทำให้ผู้วิจัยสามารถสรุปการปรับตัวของเยาวชนต่อวิถีการเปลี่ยนแปลงของชุมชนได้ดังนี้

การปรับตัวของเยาวชนในชุมชน เป็นการปรับตัวตามกระแสสังคม ตามสถานการณ์ เวลา และสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนไป ซึ่งเป็นการปรับตัวที่เยาวชนต่างไม่รู้สึกรู้สึกรู้สึกตัวและไม่มีจุดเริ่มต้นแน่ชัด การปรับตัวเป็นไปทั้งในทางสร้างสรรค์ และทางเสื่อมโทรม ในทางสร้างสรรค์ เช่น การปรับตัวของเยาวชนในการแต่งกายเพื่อให้เหมาะสมกับลักษณะกิจกรรมทางประเพณี หรือพิธีกรรม งานศพ ฯลฯ เพื่อให้เหมาะสมกับกลุ่มอื่น ๆ สิ่งเหล่านี้เป็นไปตามกลไกธรรมชาติที่ไม่ต้องบีบบังคับ หรือกรณีการรวมกลุ่มเยาวชนในการร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน เช่น การเข้าร่วมในการวิจัยเรื่องกระบวนการเรียนรู้ของเยาวชนต่อวิถีการเปลี่ยนแปลงชุมชนเกษตรในชุมชนตำบลป่าสัก อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน ซึ่งเป็นในการพัฒนาชุมชน เป็นต้น ส่วนในทางเสื่อมโทรมจะเห็นได้จากการใช้ภาษา การแต่งกายตามแฟชั่น การแสดงพฤติกรรมตามกลุ่มเพื่อนในโรงเรียน ในชุมชนของกลุ่มเด็กและวัยรุ่นที่มีอายุใกล้เคียงกัน เรียนที่เดียวกัน เป็นพฤติกรรมในการปรับตัวให้เข้ากับกลุ่ม เช่น การทำสีผม การสักหมึกลงผิวหนัง การพูดภาษาแสลง เป็นต้น นอกจากนี้ในกลุ่มเยาวชนมักปรับตัวตามสังคม การคบหากันเป็นกลุ่มนำไปสู่การแสดงออกทางพฤติกรรมที่ไม่สร้างสรรค์ เช่น การใช้ยาเสพติด การมั่วสุมทางเพศ เป็นต้น

ส่วนการปรับตัวของเยาวชนจะเป็นไปในทางที่ดี หรือในทางเสื่อมโทรม ขึ้นอยู่กับกระแสภายนอกที่เข้ามากระทบ ตามภูมิคุ้มกัน ประสบการณ์การดำเนินชีวิต ความเฉลียวฉลาดเอาตัวรอดของบุคคล ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่สามารถช่วยเหลืกันและกันได้ ในเรื่องค่านิยมทางสังคมซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่มีความถูกต้อง ไม่มีบรรทัดฐานไว้ระเบียบแบบแผน ซึ่งสอดคล้องกับ ลาซาลัส (Lazarus อ้างใน นิภา, 2530) ได้สรุปว่า การปรับตัวประกอบขึ้นด้วยกระบวนการหรือวิธีการทั้งหลายทางจิต ซึ่งมนุษย์ใช้ในการเผชิญข้อเรียกร้องหรือแรงผลักดันภายนอกและภายใน แรงผลักดันภายนอก หมายถึง ข้อเรียกร้องอันเกิดจากสภาพแวดล้อมและสังคม แรงผลักดันภายใน เป็นแรงกระตุ้นอันเกิดจากสภาพทางสรีระภายในร่างกายและประสบการณ์ทางสังคมที่ได้เรียนรู้ในอดีต

5. แนวคิดและทฤษฎีการมีส่วนร่วม (Concept of Participation)

จากการดำเนินงานวิจัยเรื่อง กระบวนการเรียนรู้ของเยาวชนต่อวิถีการเปลี่ยนแปลงชุมชนในชุมชนตำบลป่าสัก อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน ผู้วิจัยได้ศึกษาและลงพื้นที่เป้าหมาย ได้ทำการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ โดยการประยุกต์ใช้วิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นการวิจัยและพัฒนา ผู้วิจัย ทีมวิจัยเยาวชน และคนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยทุกขั้นตอนของการวิจัย เริ่มตั้งแต่ การทำความเข้าใจกับผู้นำชุมชน เพื่อที่จะประชาสัมพันธ์ให้คน

ในชุมชนได้รับรู้ และคนที่สนใจก็สามารถเข้าร่วมทีมวิจัยได้ เป็นกระบวนการประสานงานระหว่างผู้วิจัย กับผู้นำชุมชน เพื่อเป็นสื่อกลางในการสื่อสารกับคนในชุมชน การลงพื้นที่เพื่อค้นหาแกนนำเยาวชนเข้าร่วมเป็นทีมวิจัยและเข้าร่วมกิจกรรม โดยเป็นการดำเนินงานระหว่างเยาวชนในพื้นที่กับบุคคลเป้าหมายในพื้นที่ โดยผู้วิจัยเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดกระบวนการ การจัดกิจกรรมเวที สัญจรเพื่อให้เยาวชนเรียนรู้การเปลี่ยนแปลงของชุมชนตัวเอง เป็นกระบวนการที่ร่วมแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ของคนสองรุ่น คือ ระหว่างผู้เฒ่าผู้แก่ซึ่งเป็นผู้รู้ในชุมชน กับเยาวชนคนรุ่นใหม่ ซึ่งมีผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินรายการ ซึ่งกระบวนการนี้ก็เกิดจากการมีส่วนร่วมมองบุคคลหลายฝ่ายในชุมชน เป็นต้น และการประมวลปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานวิจัย ซึ่งกระบวนการเหล่านี้ก็อาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของขั้นตอนในการทำกิจกรรมทั้งสิ้น ซึ่งสอดคล้องกับ เจมส์ค็อก (2539) ได้แบ่งขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชนออกเป็น 5 ขั้นตอน คือ

1. มีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา และความต้องการที่แท้จริงตลอดจนการจัดลำดับความสำคัญของปัญหา
2. ร่วมวิเคราะห์สาเหตุของปัญหา ตลอดจนการแก้ไขปัญหา
3. ร่วมเลือกแนวทางและวางแผนพัฒนาแก้ปัญหา
4. ร่วมในกิจกรรมพัฒนาตามแผน
5. ร่วมในการติดตามประเมินผลงานกิจกรรม

ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ผู้ศึกษาได้ใช้แนวคิดและทฤษฎีการมีส่วนร่วมในการทำความเข้าใจเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของ ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้อาวุโส คนที่ทำงานกับเยาวชน รวมไปถึงกลุ่มของเยาวชน โดยให้คนที่อยู่กับปัญหาในชุมชนเป็นศูนย์กลาง ในการทำงานร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็น ในการตัดสินใจ กำหนดปัญหาความต้องการของตนเอง สามารถพัฒนาศักยภาพของชุมชนในด้าน ทักษะ ความรู้ ความสามารถ และการจัดการ ดำเนินการแก้ไขปัญหาอย่างเป็นระบบ เพื่อนำไปสู่เป้าหมายการพัฒนา

ซึ่งสามารถสรุปแนวคิดและทฤษฎีการมีส่วนร่วม (Concept of Participation) โดยอ้างอิงถึงสิทธิณัฐ (2546) ที่ได้กล่าวว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Action Research “PAR”) เป็นอีกวิธีการหนึ่งที่น่าจะเหมาะสมที่สุดสำหรับการพัฒนา หรือแก้ปัญหาของคนที่อยู่กับปัญหาในบริบทชุมชน โดยมีผู้เกี่ยวข้องอย่างน้อย 3 ฝ่าย ฝ่ายแรก คือ ชาวบ้าน อันประกอบด้วย แกนนำ กลุ่มผู้ที่อยู่กับปัญหา ฝ่ายที่สอง นักพัฒนาที่มีภารกิจในชุมชน ทั้งที่มาจากหน่วยของรัฐ หน่วยงานพัฒนาเอกชน หรือจากองค์การศาสนา การกุศลต่าง ๆ ฝ่ายที่สาม นักวิชาการที่เป็นนักวิจัย ผู้ต้องการแสวงหาองค์ความรู้แบบใหม่ เพื่อแก้ปัญหาต่าง ๆ ในชุมชน โดยมีกระบวนการที่เฉพาะเจาะจง (Specific Paradigm) กับปัญหาหนึ่ง และเชื่อว่า เป้าหมายคือ การแก้ไข

ปัญหาและการพัฒนาใหม่หรือปรับปรุงข้อค้นพบ ทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งเป็นแนวทางที่จะทำให้เกิดทฤษฎีที่เหมาะสมกับปัญหา รวมทั้งมีวิธีการวิจัย และจริยธรรมทางการวิจัยที่เหมาะสม ทั้งสามฝ่ายร่วมใช้กระบวนการ PAR เพื่อทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ ทำให้เกิดการพัฒนาขีดความสามารถในการวิเคราะห์ และจัดการแก้ปัญหาของกลุ่มผู้ที่อยู่กับปัญหาให้ประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืน

ข้อจำกัด

ในการศึกษาเรื่อง กระบวนการเรียนรู้ของเยาวชนต่อวิธีการเปลี่ยนแปลงชุมชนเกษตรในชุมชนตำบลป่าสัก อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Action Research “PAR”) ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินกิจกรรมร่วมกับทีมวิจัยเยาวชนตามขั้นตอนการดำเนินงานต่าง ๆ ตั้งแต่ขั้นตอนการประสานงานกับผู้นำชุมชน การค้นหาทีม การจัดเวทีสัญจร การวิเคราะห์หาปัจจัยต่าง ๆ ใดก็ตาม ในขั้นตอนของการจัดเวทีสัญจรในหมู่ที่ 1 บ้านสันตะยอม ผู้วิจัยเป็นผู้ออกแบบการจัดเวทีและกำหนดกิจกรรมเอง โดยที่ทีมวิจัยเยาวชนเป็นผู้เข้าร่วม เพราะว่า การจัดเวทีครั้งนี้เป็นครั้งแรกของการจัดเวทีสัญจร ผู้วิจัยอยากให้มันเป็นแบบอย่างของเวทีสัญจรในหมู่บ้านต่อไป จึงได้เป็นผู้ออกแบบการจัดเวทีเอง เพื่อความสะดวกในการดำเนินการ ดังนั้นการมีส่วนร่วมในการออกแบบเวทีและการกำหนดกิจกรรมของเยาวชนในครั้งนี้จึงมีส่วนร่วมน้อยกว่าการจัดเวทีสัญจรในหมู่บ้านอื่น ๆ ที่ทีมวิจัยเยาวชนนั้นออกแบบการจัดเวทีด้วยตัวเอง

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

จากผลการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยขอเสนอข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะบางประการ ทั้งนี้เพื่อเป็นประโยชน์สำหรับการศึกษาก่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ของเยาวชนและเรียนรู้เกี่ยวกับการทำงานกับเยาวชน ดังนี้

1. ในการนำเยาวชนเข้ามาร่วมในกระบวนการเรียนรู้โดยผ่านการทำกิจกรรมต่าง ๆ นั้น สิ่งที่จะต้องคำนึงถึง คือ เวลา สถานที่ ในการทำกิจกรรมกับเยาวชน เพราะการรวมกลุ่มของเยาวชนเป็นสิ่งคนในชุมชนให้ความสนใจ เพราะเป็นวัยที่ล่อแหลมกับการเกิดปัญหาต่างๆ บางครั้งอาจจะทำให้คนในชุมชนเข้าใจผิดได้ ดังนั้นการทำความเข้าใจกับผู้ปกครองเยาวชนเป็นสิ่งจำเป็น
2. รูปแบบของกิจกรรมของกลุ่มเยาวชนที่ผู้วิจัยได้ใช้เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่เยาวชนชายไม่ค่อยมีบทบาท และไม่ค่อยสนใจ จึงควรหากิจกรรมที่ช่วยให้เกิดการรวมตัวได้ทั้งชายและหญิง

3. เพื่อให้เยาวชนมีความตระหนักรู้ถึงคุณค่าของชุมชนนั้น ควรจะมีการจัดกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและควรถูกออกแบบโดยเยาวชน เพื่อให้เยาวชนเกิดความตระหนัก และได้เรียนรู้อย่างแท้จริง เพื่อจุดประกายแนวความคิดให้กับเยาวชนต่อไป

4. ต้องมีนักพัฒนา นักวิชาการ หรือบุคคลที่คอยเป็นที่ปรึกษาให้คำแนะนำ ตั้งคำถาม กระตุ้นให้คิด ให้กำลังใจกับคณะทำงานอย่างใกล้ชิด และเป็นคนกลางในการเชื่อมประสานให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา

5. ต้องประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาและต้องมีการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน

ข้อเสนอแนะต่อการวิจัยครั้งต่อไป

จากการศึกษาเรื่อง กระบวนการเรียนรู้ของเยาวชนต่อวิถีการเปลี่ยนแปลงชุมชนเกษตรในชุมชนตำบลป่าสัก อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน ยังมีข้อเสนอแนะที่สามารถนำไปเป็นโจทย์วิจัยต่อเนื่องในเรื่องของการสร้างกระบวนการเรียนรู้ของเยาวชนได้ เช่น

1. ควรมีการศึกษาแนวทางการปรับตัวของเยาวชนต่อวิถีการเปลี่ยนแปลงชุมชนเกษตรสู่ชุมชนอุตสาหกรรม
2. ควรมีการศึกษาเชิงลึก ในเรื่องพฤติกรรม ทัศนคติ ค่านิยม ที่ส่งผลให้เยาวชนเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตของตน เป็นรายบุคคล รายกลุ่มต่อไป
3. ควรมีการศึกษาต่อในประเด็นที่เยาวชนในแต่ละหมู่บ้านสนใจ เช่น การนันทนาการ (เล่น ขวัญ) ความเชื่อ การจับสาว ในมิติของเนื้อหาในเชิงลึก เป็นต้น